

Nenad Cambi - Ivan Matijević

Četiri neobjavljena portreta iz Salone

Nenad Cambi
HR, 21000 Split
Zoranićeva 4

Ivan Matijević
HR, 21000 Split
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest
Put iza nove bolnice 10c

U radu se objavljuju četiri rimska portreta iz Salone koja se nalaze u različitom vlasništvu i na različitim mjestima. Muški i ženski portret u vlasništvu Mile Miletića potječu iz trajanskoga ili ranohadrijanskoga razdoblja i pripadaju nadgrobnoj skulpturi koja je bila dio nekoga mauzoleja na grobištu zapadno od Marusinca. Treća je ženska glava koja se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu. To je bio sjajan portret od kojega je preostao samo gornji dio glave od oka pa do početka kose. Pripada predtetrarhijskom ili tetrarhijskom razdoblju. Četvrta glava golemih dimenzija uzidana je u sjeverni zid stare kamene kuće u Ulici don Frane Bulića 106 u solinskim Barišićima. Riječ je ženskoj glavi koja je veoma oštećena, a pripada tetrarhijskom razdoblju. Nekoliko je takvih glava uzidano u stare kuće u Solinu i Vranjicu. Sličnih glava i herma bilo je u loži amfiteatra i u Dioklecijanovoj palači u Splitu.

Ključne riječi: Salona, Marusinac, portret, frizura, grobna parcela, trajansko doba, hadrijansko doba, tetrarhijsko doba

UDK: 908(497.5 Solin):73.032.7>"652"

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 30. svibnja 2016.

1. Muška glava (sl. 1, 2, 3)

Materijal: vapnenac

Dimenzije: visina 0,20 m; širina 0,13 m; debljina 0,05 m

Okolnosti pronalaska i čuvanja: Pronađena tijekom obnavljanja kamene kuće u Ulici don Frane Bulića 104 (Barišići, Solin), 200 metara zapadno od ceterijalne bazilike na Marusincu. Danas je u vlasništvu Mile Miletića.

Opis: Lice je dugo i usko, uglačane površine. Nos je potpuno oštećen, a pri dnu su očuvane nosne rupice. Brada je široka i tupa s blago istaknutom rupicom na sredini. Usnice su spojene i mesnate. Oči su prilično krupne i s naglašenim bjeloočnicama te polumjesečasto izvedenim kapcima. Na arkadama se jasno vide obrve. Kosa je prilično kratka i sačuvana u dva reda debelih pramenova. Drugi red pramenova oštećen je na lijevoj strani glave. U prvom redu pramenova mogu se razlučiti tri sloga. Na desnoj strani lica je sedam pramenova položenih prema dolje i udesno. Iznad desnoga oka, na čelu, započinje drugi slog pramenova koji se pružaju ulijevo tako da prvi pramen s posljednjim pramenom iz prvoga sloga čini oblik lastavičjega repa. Pramenovi trećega sloga pružaju

se udesno tako da prvi zajedno s posljednjim iz drugoga sloga čini oblik kliješta. Ostali pramenovi trećega sloga počesljani su prema licu i to tako da dva u sredini, pored sljepoočnice, čine još jedan oblik lastavičjega repa. Pramenovi iznad desne sljepoočnice oštećeni su naknadnim udarcima čekićem i dlijetom, što je ostavilo jasne tragove.

Stražnji je dio glave otučen tako da se praktički očuvalo samo lice (do sljepoočnica). Oštećenje je nedvojbeno nastalo nasilnim udaranjem. Glava je prikazivala mlada čovjeka bez bora i posebnih fizionomijskih pojedinosti. Unutar bjeloočnice nema izrađenih šarenica i zjenica, a ono što se naslućuje po svojoj prilici ostatak boje. Obrve su tanke i jedva plastično naznačene bez urezivanja dlačica. Frizura je oblikovana bogatom plastikom. Sami pramenovi bili su izrađeni pomoću brzorotirajućega svrdla tako da stvaraju snažan svijetlo-tamni kontrast jer su sjene duboke, jednako kao i linija na spoju usnica uz nešto plići kanal. Raspored pramenova na čelu je gotovo doslovna kopija Trajanova portreta tzv. *Opferbildnis* tipa.¹ To je četvrti i posljednji portret toga cara te je registriran u

1 O Trajanovim portretima usp. W. H. Gross 1940, str. 163-192, sl. 192, IV b; U. Kreilinger 2003, str. 87-90.

Slika 1
Muška glava

raznim scenama na njegovu stupu u Rimu. Trajanov stup posvećen je u svibnju ili lipnju godine 112. što bi značilo da je uzorak portreta nastao još ranije, ali da u to doba bio aktualan. Nije poznat povod prigodom kojega je nastao, ali to u svakom slučaju nije za posvetu careva Foruma i stupa. Trajan je već godine 113. otišao u vojnu protiv Parta, a u Rim se živ nije vratio jer je umro na povratku godine 117. u Maloj Aziji. No, time još nismo došli do toga kada bi valjalo datirati salonitanski portret. Po svoj prilici je nastao prije nego što počinje prevladavati Hadrijanov portret koji je posve drugačiji jer je Trajanov nasljednik

stubokom promijenio modu. On nosi dugu, kovrčavu kosu, bradu i brkove što je, dakako, u odnosu na Trajana bila radikalna promjena. Iz Dalmacije potječu tri Trajanove glave. Jedna je iz Salone, danas se čuva u Kunsthistorisches Museum u Beču. Ta je glava tzv. glavnoga ili još poznatijega kao *decennalia* tipa, navodno nastala povodom desetgodišnjice Trajanove vlasti.² Drugi primjerak careva portreta je iz Visa, danas u Arheološkom muzeju, i zapravo je palimpsest Domicijanove glave (poslije *damnatio memoriae* potonjega cara). Ta se glava više-manje podudara s Mariemont tipom portreta.³ Treći Trajanov portret također je od mramora i nađen u moru kod otoka Cresa. Nalazi se u privatnoj zbirci Aleksandra Šlosara u Voloskom koji ga je kao ronilac i otkrio.⁴ Glava je nedvojbeno bila izvanredne kvalitete, ali je stradala u plitkom moru gdje se valjala kao oblutak. I ovaj portret je pripadao *decennalia* tipu.⁵

Privatnih muških portreta iz Trajanova doba nema. Postoje dvije stele s likom muškarca. Jedna je iz Narone u Arheološkom muzeju u Splitu.⁶ Ovaj portret radio je skromni lokalni klesar i sve je veoma primitivno, osim glave koja je nešto kvalitetnije rađena. Ravni pramenovi pokazuju raspored Trajanova I. tipa portreta (tzv. *Antrittstypus*).⁷ Druga stela je iz Salone i nalazi se u Arheološkom muzeju u Splitu.⁸ Pripada tipovima stela manjih dimenzija. Portret je u okruglom vijencu (poput medaljona) i prikazuje mladoga čovjeka. Raspored pramenova na njegovu čelu je mješavina *decennalia* i Mariemont tipa, ali je nedvojbeno trajanska što pokazuje i stilski tretman očiju s naznačenim šarenicama i zjenicama. Sličan način češljanja pokazuje i jedna glava mladića u privatnom posjedu u Švicarskoj.⁹ Ova salonitanska stela je dobar primjer vrsnih lokalnih radionica. Monumentalni portreti cara i stele, dakako uz novi salonitanski fragment, pokazuju da je carska portretistika ovog razdoblja bila dobro zastupljena u Dalmaciji i da su ljudi kao i majstori slijedili todobne stilske i modne naputke. Dakako, ovdje ne spominjemo ženske portrete ovoga doba.

2 N. Cambi 2000, str. 52, bilj. 339, tab. 88-89, sl. 67.

3 N. Cambi 2000, str. 51-52, tab. 86, sl. 66. Trajanov forum posvećen je 1. siječnja 112. Portret Mariemont tipa pojavljuje se na Trajanovu stupu u Rimu, što bi upućivalo na nastanak prije 112.-113. godine. O tome tipu usp. J.-Ch. Balty 1979, str. 45-62; D. Boschung 2002, str. 169-170, sl. 192, III.

4 N. Cambi 2000, str. 52-53, tab. 90.

5 Usp. D. Boschung 2002, sl. 192, IV a.

6 Usp. N. Cambi 2000, str. 54, bilj. 355, tab. 96, sl. 72.

7 D. Boschung 2002, sl. 192, I. To je portret koji je, navodno, nastao prigodom Trajanova dolaska na vlast godine 98.

8 N. Cambi 2000, str. 54, bilj. 356, tab. 97, sl. 73.

9 Usp. H. Willers - D. Jucker 1982, str. 121, br. 49.

Slika 2
Muška glava (lijevi profil)

Slika 3
Muška glava (desni profil)

2. Ženska glava (sl. 4, 5, 6)

Materijal: vapnenac

Dimenzije: visina 0,18 m; širina 0,13 m; debljina 0,10 m

Okolnosti pronalaska i čuvanja: Pronađena je zajedno s muškom glavom (1) tijekom obnavljanja kamene kuće u Ulici don Frane Bulića 104 (Barišići, Solin), 200 metara zapadno od ceterijalne bazilike na Marusincu. Danas je u vlasništvu Mile Miletića.¹⁰

Opis: Glava je u cijelosti očuvana, a na lijevoj strani vidljiv je i dio vrata. Na desnoj strani jasno se uočavaju tragovi oštećenja nastala naknadnim udarcima građevinskog alata. Najviše je oštećen nos, desna strana usta i brade te dio frizure koji se od desne sljepoočnice pruža prema uhu. Usnice su mesnate i zatvorene, brada je tupa, a jagodične kosti blago naglašene. Oči su krupne s polumjesečasto izrađenim kapcima. Valovita kosa podijeljena je iznad sredine čela i u potpunosti prelazi preko ušiju. Glavu prekriva veo koji je oštećen na desnoj strani glave.

Ova glava je nedvojbeno pandan gore opisanoj muškoj glavi te je u odnosu na nju cjelovitije očuvana, ali i mnogo više oštećena (nos, usta). Na jednak način tretirane su obrve i inkarnat. Nedostaju šarenice i zjenice, a isto tako i detalji fizionomije. Kao i kod muškoga portreta u očima se po svoj prilici mogu prepoznati ostaci boje. Za razliku od muške glave, ovaj je portret mnogo teže usporediti s ženskim glavama iz trajansko-hadrijanskoga razdoblja. Da bi se glavu lakše datiralo, treba analizirati ženinu frizuru. Naime, sasvim je jasno da je frizura imala razdjeljak po sredini tjemena i da su dvije mase kose razdvojene i postrance počesljane prema straga. Kosa je valovita i to je vidljivo na mjestima koje ne pokriva preko glave prebačeni veo. Teškoću čini činjenica da su rimske ženske frizure imale najčešće sličan oblik s razdjeljkom i valovitom kosom. I u slučaju ove glave valovi kose rađeni su uz pomoć brzorotirajućega svrdla. Stražnji dio glave se ne vidi jer ga pokriva veo koji je bolje vidljiv na lijevom

¹⁰ Zahvaljujemo Mili Miletiću što nam je velikodušno ustupio glave na objavu. Ovdje je priložen radni fotografski materijal (sl. 1-6) učinjen krajem travnja 2012. Vrlo brzo nakon toga gospodin Miletić odnio je glave u svoju kuću na Visu tako da nismo bili u prilici ponovno snimiti i izraditi kvalitetnije fotografije.

Slika 4
Ženska glava

nego na desnom profilu. Ipak, zapaža se da se kosa spušta prema zatiljku gdje po svojoj prilici završava nekom vrstom pletenice koja se povezuje i učvorava na kraju kao što je to na frizurama koje je njegovala Sabina, žena cara Hadrijana. Prednji dio kose kod Sabine je mnogo sofisticiraniji nego na salonitanskom portretu, što je i logično zbog lokalne pripadnosti žene i majstora. Možda bi najbliža paralela mogla biti Sabinin portret iz Museo Capitolino koji nije pokriven velom pa se dobro vidi kako je kosa straga formirana u pletenicu.¹¹ Sabina ima i varijantu portreta s carskim insignijama (diadem).¹²

Kad se bolje pogledaju stilske i tehničke karakteristike jasno proizilazi da je obje glave izradila ista ruka. S obzirom da su obje glave (muška i ženska) nađene u naselju Barišići oko 200 m zapadno od nekropole Marusinac treba pretpostaviti da su portreti najvjerojatnije pripadali čitavim figurama približno normalnih ljudskih dimenzija i proporcija koje su stajale u nekom grobnom

arealu ili mauzoleju iz doba Hadrijana (oko godine 130.). Takvi areali - mauzoleji poznati su u Saloni još od kraja 1. stoljeća prije Krista.¹³ Najvjerojatnije je riječ o preminulom mlađem bračnom paru. Po obliku frizura čini se da je prije umro muškarac jer je portret tipološki stariji. Ove dvije glave u vlasništvu Mile Miletića vrijedan su doprinos lokalnoj portretistici koja traje kontinuirano od kasnijih godina 1. stoljeća prije Krista sve do 4. stoljeća, kada postupno nestaje.

3. Fragment monumentalne ženske glave (sl. 7)

Materijal: bijeli kristalasti mramor

Dimenzije: visina 0,10 m; širina 0,21 m; debljina 0,10 m
Smještaj: Arheološki muzej u Splitu, bez inv. br.

Opis: Od glave je očuvano čelo, dio frizure iznad njega i lijevo oko. Šarenica je izvedena plitko urezanim polukružnim obodom i duboko urezanom polumjesečastom zjenicom. Obrvu čine sitni urezi. Kosa je razdjeljena na sredini čela, a frizura je u izrađena obliku valovitih pramenova koji su bolje sačuvani na desnoj strani glave.

Uistinu je velika šteta što je od ove monumentalne glave preostao samo mali ulomak čela, frizure i oko. S obzirom na visinu i širinu glava je nedvojbeno znatno nadilazila ljudske dimenzije. Prikazivala je mladu i veoma lijepu ženu. Frizura, kao i mnoge druge, ima središnji razdjeljak od kojega se s obje strane odvajaju mase valovite kose. Fragmentarnost ne dopušta pouzdano utvrditi tip frizure. Naime, ne vidi se kako je obilazila ili prekrivala uši, a ni kako je završavala na zatiljku. Kosa sa strane pada na način da izgleda kao da je pokrivala uši. Međutim, nije jasno je li od vrata bila svijena i povučena preko zatiljka do tjemena. U svakom slučaju punđa nije išla kao u tetarhijsko doba sve do samoga čela. Po svojoj prilici ovaj modni detalj dolazio do sredine tjemena jer se vidi neznatni ostatak, odnosno poveznica s prednjim dijelom frizure. To bi upućivalo da je glava iz doba oko tetarhije. Oko je izvanredno izrađeno. Gornji kapak pokriva dio šarenice i zjenice koja ima oblik poput zrna graha (lunulasti oblik). Pogled je očito upravljen u daljinu. Donji kapak je uništen, ali kvaliteta izradbe je nedvojbeno. Obrve su na žalost dosta uništene tako da se ne vidi jesu li imale naznačene dlačice.

S obzirom na zaista neznatni ostatak glave moguće je ponuditi dataciju. Razdjeljak i valovita kosa dosta su uobičajeni u drugoj polovini 3. stoljeća, ali redovito u

11 Usp. K. Fittschen - P. Zanker 1983, str. 10, br. 10.

12 K. Fittschen - P. Zanker 1983, str. 10, br. 12, tab. 14 i 15.

13 N. Cambi 1987, str. 251-268, sl. 84-87; usp. N. Cambi - I. Matijević 2013, str. 35-55.

Slika 5
Ženska glava (lijevi profil)

Slika 6
Ženska glava (desni profil)

kombinaciji sa zarolanom kosom na čelu. U našem slučaju ta posuvraćena kosa koja tvori punđu nije očuvana, ali s dobrom dozom vjerojatnosti smije se pretpostaviti da je postojala. Nešto poput spoja punđe i kose zapaža se kosi žene iz Maria dell' Anima iz Rima¹⁴ ili pak na glavi žene iz Albertine u Dresdenu.¹⁵ Čitavo je mnoštvo sličnih glava. Stoga bi ova glava pripadala tetrarhijskom ili predtetrarhijskom razdoblju čime bi se još povećao broj izvanrednih ženskih portreta iz Salone iz kasnoantičkoga razdoblja, ali daleko smo od pomisli da pokušamo bilo kakvu atribuciju.

4. Monumentalna ženska glava (sl. 8, 9)

Materijal: vapnenac

Dimenzije: visina s vratom 0,42 m; visina lica 0,34 m; širina lica 0,26 m.

Smještaj: Uzidana je u sjeverni zid stare kamene kuće u Ulici don Frane Bulića 106 (Barišići, Solin), 200 metara zapadno od ceterijalne bazilike na Marusincu.¹⁶

Opis: Glava je prilično istrošena. Usta i brada u cijelosti su otučeni, od nosa je sačuvan samo plitki hrbat. Očne duplje su jasno vidljive, ali je lijevo oko dosta oštećeno kao i obraz ispod njega. Kosa je razdijeljena na sredini čela i u cijelosti uokviruje lice, prekriva uši i spušta se do vrata. Pramenovi oko desnog uha su otučeni.

Ova glava je oko 30 % veća od normalnih ljudskih dimenzija. Ona pripada skupini različitih glava i herma koje se javljaju u tetrarhijsko doba. Riječ je o ženskoj glavi koja je bila lagano nagnuta na desnu stranu, tako da je izbjegnuto frontalni stav. Od pojedinosti se vide samo oči, iako je desno također oštećeno, ali se na temelju drugoga i ostataka ipak može pretpostaviti izgled. Naime, drugo oko je očuvalo zjenicu i šarenicu te gornji kapak koji

14 M. Bergmann 1977, tab. 57, 1.

15 M. Bergmann 1977, tab. 30, 4.

16 Lijevo od glave uzidan je gornji lijevi ulomak stele (CIL 3, 12985: *L(ucio) Fulvio Mar[---]*) i ulomak sanduka sarkofaga s prikazom krilatog erota (N. Cambi 2010, str. 106, kat. br. 47, tab. XXIX, 2); v. ovdje sliku 9. Erot je imao plašt i po svojoj prilici je pridržavao središnju natpisnu tabulu.

Slika 7
Fragment ženske glave iz Arheološkoga muzeja u Splitu

prelazi preko šarenice. Obris šarenice uokviren je kanalom koji je bio izrađen uskom, ali dubokom svrdlanom linijom. Pogled je ukočen i bezizražajan. Takav pogled imaju portreti kasnoga 3. i ranoga 4. stoljeća, osobito oni iz Salone. Šteta je što je glava uzidana pa se ne vidi njezin stražnji dio, odnosno kako je izgledala frizura na zatiljku i tjemenu. Ipak, nešto se može zaključiti na temelju onoga što se vidi. Razdjeljak na sredini razdvaja mase kose i usmjerava ih prema stranama. Na sredini je bio ukras, neka vrsta nakita (kopče) koji zapravo pokriva samu razdvojniu središnju crtu. Kosa je bila oblikovana kosim segmentima. Sa strana pramenovi padaju duboko do na vrat, gdje se svijaju prema straga. Nema nikakve dileme da je pripadala nekoj od varijanata *Scheitelzopffrizure*. Duga kosa koja tvori njegovanu frizuru svojim povijanjem na vratu stvara mogućnost za konkretnu pretpostavku da je preko zatiljka stizala do tjemena gdje je pričvršćena. Ovakvi tipovi prevladavaju od četrdesetih godina 3. stoljeća i postupno nestaju s tetrarhijskom dinastijom. Paralele ovom portretu čini nekoliko glava (bilo muških bilo ženskih) koje su uzidane u Bulićev Tusculum na Manastirinama, kao i dvije ženske uzidane u

Slika 8
Monumentalna ženska glava

kuću Bezon u Vranjicu.¹⁷ Posebno je važna glava za koju se pretpostavljalo da je muška, ali kad je nedavno izvađena iz pregradnoga zida dvorišta Palače Ispod Ure 3 u Splitu, pokazalo se da prikazuje ženu.¹⁸ Nažalost nije moguće pozdano pretpostaviti koga su glave prikazivale. S obzirom na goleme dimenzije pripadale su nekim važnim osobama, ali posvemašnji nedostatak fizionomijskih pojedinosti ne dopušta pretpostavku za identifikaciju.¹⁹

Ovih nekoliko portreta iz različitoga doba i različite namjene veliko su obogaćenje salonitanske skulpture. Na taj način proširena je baza za proučavanje koja je i ranije bila velika, ali se sada znatno brojno, umjetnički i tipološki obogatila.

17 Usp. ove glave u N. Cambi 2000, str. 83, bilj. 600, tab. 176, 134-135. Iako su glave uzidane u fasade kuće vidljive su i dostupne za proučavanje. Bilo bi dobro kad bi se sve prikupile i zajednički proučile tako da se znanstveno osvijetli zanimljivo poglavlje vezano uz monumentalne glave od vapnenca koje su očito bile jedno važno poglavlje salonitanske lokalne portretistike.

18 N. Cambi 2000, str. 82, bilj. 595-597, tab. 173. Vinka Marinković, restauratorica Restauratorskoga zavoda u Splitu, nedavno ih je izvadila iz zida i ustvrdila da je riječ o jednoj dvoglavoj hermi. Ona hermu obrađuje u svojoj disertaciji (još neobranjenoj). Nakon vađenja jasno je da je jedna muška, a druga ženska glava iz tetrarhijskoga doba.

19 Po svoj prilici, kako se pretpostavljalo u djelu navedenom u prethodnoj bilješci, riječ je o hermi Galerija i žene mu Valerije, Dioklecijanove kćeri.

Slika 9
Monumentalna ženska glava uzidana u staroj kući u Barišićima

Kratice

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum

Literatura

- J.-Ch. Balty 1979 Jean-Charles Balty, *Un nouveau portrait de Trajan*, Les Cahiers de Mariemont. Bulletin du Musée Royal de Mariemont 8/9 (1977-1978), Mariemont 1979, 45-62.
- M. Bergmann 1977 Marianne Bergmann, *Studien zum römischen Porträt des 3. Jahrhunderts n. Chr.*, Bonn 1977.
- D. Boschung 2002 Dietrich Boschung, *Ein Kaiser in vielen Rollen: Bildnisse des Trajan; u: Traian: Ein Kaiser der Superlative am Beginn einer Umbruchzeit?*, Mainz 2002, 163-171.
- N. Cambi 1987 Nenad Cambi, *Salona und seine Nekropolen*, Romische Graberstrassen, Selbstdarstellung - Status - Standard, Kolloquium in München vom 28. bis 30. Oktober 1985, München 1987, 251-279.
- N. Cambi 2000 Nenad Cambi, *Imago animi. Antički portret u Hrvatskoj*, Split 2000.
- N. Cambi 2010 Nenad Cambi, *Sarkofazi lokalne produkcije u rimskoj Dalmaciji*, Split 2010.

- N. Cambi - I. Matijević 2013 Nenad Cambi - Ivan Matijević, *Per hortvm seplcri*, Tusculum 6, Solin 2013, 35-55.
- K. Fittschen - P. Zanker 1983 Klaus Fittschen - Paul Zanker, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom. Band III. Kaiserinnen- und Prinze-sinnenbildnisse*, Mainz am Rhein 1983.
- W.-H. Gross 1940 Walter-Hatto Gross, *Die Bildnisse Trajans. Das römische Herrscherbild, II, 2*, Berlin 1940.
- U. Kreilinger 2003 Ulla Kreilinger (ur.), *Im Antlitz der Macht. Römische Kaiserporträts zu Erlangen. Eine studentisc-he Ausstellung des Instituts für Klassische Archäologie in Erlangen*, Pressath 2003.
- D. Willers - H. Jucker 1982 Dietrich Willers - Hans Jucker (ur.), *Gesichter. Griechische und römische Bildnisse aus Schwei-zer Besitz: Ausstellung im Bernischen Historischen Museum von 6. November 1982 bis 6. Februar 1983*, Bern 1982.

Summary

Nenad Cambi - Ivan Matijević

Four unpublished portraits from Salona

Key words: Salona, Marusinac, portrait, hairstyle, grave lot, Trajan period, Hadrian period, Tetrarchic period

In the paper published are four Roman portraits held in various ownership and at various places, but all of them originating from Salona. The portrait of man and woman (Fig. 1 and 2) in the private collection of Mile Miletić are of Trajan or early Hadrian periods, and belong to self-standing grave sculptures that stood in a mausoleum at the cemetery west of Marusinac, where they have been discovered. Most probably, these were areals, that were numerous along the main roads in Salona. These are life-size portraits. Both follow the fashion of the first decades of the 2nd century AD. The male portrait undoubtedly shows hairstyle of the last, the so called *Opferbildnis* type, whereas the female portrait hairstyle is harder to identify, although it does imitate a hairstyle of the empress Sabina's.

The third is a woman head, made of white marble and kept in the Archaeological Museum in Split (Fig. 3). Since it was not catalogued, the place of its discovery is unknown, but undoubtedly such a portrait could have existed only in Salona. This was a splendid portrait, of which only the upper part of the head has remained, from the eye to beginning of the hair. It was undoubtedly a monumental sculpture, larger than life size, belonging to the pre-Tetrarchic or the Tetrarchic period. It is really unfortunate that the fragment is so small, enabling no precise attribution and dating.

The fourth head is of large dimensions and built in the north wall of an old stone house at Ulica don Frane Bulića 106, in the Solin neighbourhood of Barišići. Its location is close to the one where the first two heads were found. This is a female head, quite damaged, and belonging to the Tetrarchic period. There are several similar heads built in the old houses in Solin and Vranjic. Similar heads and hermas also existed in the Solin amphitheatre box and the Diocletian's palace in Split.

These few portraits of different periods and different purposes make a great addition to the sculpture of Salona. They have broadened the studying material, that was large even before this, but has been significantly enlarged in number, art and typology alike.